

AKHMADOV AKHMADJON

ahmadov-ahmadjon@mail.ru

Bukhara State University
Department of "Archaeology and
History of Bukhara" Ph.D

Published under peer review:
Doctor of Science in History,
Associate Professor
Farrukh Temirov,
Uzbekistan

**HISTORY OF BUKHARA-AFGAN RELATIONS IN THE
PROCESS OF INCLUSION INTO THE RUSSIAN
CUSTOMS SYSTEM**

**ИСТОРИЯ БУХАРО-АФГАНСКИХ ОТНОШЕНИЙ В
ПРОЦЕССЕ ВКЛЮЧЕНИЯ В ТАМОЖЕННУЮ
СИСТЕМУ РОССИИ**

**ROSSIYA BOJXONA TIZIMIGA KIRITILISHI
JARAYONIDA BUXORO-AFG'ON MUNOSABATLARI
TARIXI**

Abstract. In this article, the inclusion of Bukhara Emirate in the unified customs system of Russia and the issue of trade relations and diplomatic relations between Afghanistan and Bukhara in the subsequent periods are analyzed historically.

Keywords: Bukhara, Afghanistan, customs, waterway, foreign trade, trader, diplomatic, customs tariff, trading agent, crossing points, Pattakesar, ship, border.

Аннотация. В данной статье исторически анализируется включение Бухарского эмирата в единую таможенную систему России и вопрос торговых отношений и дипломатических отношений между Афганистаном и Бухарой в последующие периоды.

Ключевые слова: Бухара, Афганистан, таможня, водный путь, внешняя торговля, торговец, дипломат, таможенный тариф, торговый агент, пункты пропуска, Паттакесар, корабль, граница.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxoro amirligining Rossiya yagona bojxona tizimiga kiritilishi va undan keyingi davrlardagi Afg'oniston va Buxoro savdo aloqalari, diplomatik munosabatlari masalasi tarixiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Buxoro, Afg'oniston, bojxona, suv yo'li, tashqi savdo-sotiq, savdogar, diplomatik, bojxona tarifi, savdo agenti, kechuv punktlari, Pattakesar, kema, chegara.

Kirish (Introduction)

Buxoro amirligining qo'shni Sharq mamlakatlari bilan savdo-sotiq aloqalarining rivojlanishida bevosita Amudaryo suv yo'lining va undagi kechuvlarning o'rni muhim hisoblangan. Xususan Buxoroning Afg'oniston bilan savdo aloqalarida Termiz va Sherobod shaharlarining muhim o'rinda turganligini inobatga olsak, aynan shu shaharlar orqali Afg'onistondan yiliga 6 mingdan ortiq tuyalarda turli xildagi mahsulotlarning olib o'tilganligiga guvoh bo'lamiz. [1]

Tahlil va Natijalar (Analysis and Results)

Bu davrda kechuv punktlarining ikki xil ko'rishi mavjud bo'lib, bular tashqi savdo ahamiyatidagi kechuvlar bo'lib, bular surxon vohasida Amudaryo suv yo'lining muhim kechuvlari

Copyright © Author(s). This article is published under the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) licenses. Anyone may reproduce, distribute, translate and create derivative works of this article (for both commercial and non-commercial purposes), subject to full attribution to the original publication and authors. The full terms of this license may be seen at <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>

Pattakesar, [2] Eski Termiz, Yorgoh (SHo‘rob), Cho‘chqaguzar, Qorakamar kabilarni kiritsak, ikkinchi guruhga Xotinrabot, Burguttepa, Ayritom, Maymunto‘qay, Sasiqko‘l va Boldir kechuvlari esa mahalliy ahamiyatga ega kechuvlar hisoblanib, [3] bu kechuvlar tokim Amudaryo flotiliyasi tashkil qilingandan keyin ham o‘z amaliy ahamiyatini yo‘qotmagan.

Buxoro amirligida Rossiya manfaatlarining ustun kelishi 1873-yil 28-sentabrdagi shartnomadan keyin kuchayganligini ko‘rish mumkin. Ushbu yildagi shartnoma 17 moddadan iborat bo‘lib, uning 3-moddasida: “Buxoro amirligiga qarashli Amudaryo qismida Buxoro kemalari va rus paroxodlari, shuningdek, boshqa flot kemalari qatorida hukumat hamda shaxsiy kemalarga erkin suzishga ruxsat beriladi” degan moddasi bo‘lsa, 4-moddasida “Kerak va qulay bo‘lgan Amudaryoning Buxoro qirg‘oqlarida ruslar o‘zlarining to‘xtash joyi va Tovar omborlari qurishga haqlidir” [4] deb yozilgan moddalari bevosita Rossiya manfaatlarini ta‘minlaganligini ko‘rish mumkin.

Bu davrda Buxoro va Xiva xonliklari Rossiya imperiyasining siyosiy manfaatlariga to‘la bo‘ysundirilib, tashqi savdo-sotiqda hech qanday vakolatga ega bo‘lmagan. Barcha tashqi savdo-sotiq va diplomatik aloqalar rus hukumatining bevosita roziligi bilan amalga oshirilardi.

Shu maqsadda, Rossiya imperiyasi moliya vazirligining tashabbusi bilan 1892-yilning oxirlarida maxsus kengash chaqirildi. Kengash Buxoro hamda Xiva xonliklarini yagona rus bojxona tizimiga kirish maqsadga muvofiq, deb topadi. Lekin Buxoro amiri tomonidan norozilik ehtimoli borligi uchun Aleksandr III kengash qarorini tasdiqlashga shoshilmadi va unga chet el tovarlaridan olinadigan boj to‘lovining bir qismini berishni va‘da qildi. 1893-yilning oktabrda yagona bojxona tizimi to‘grisidagi loyiha Turkiston general-gubernatori Vervovskiyga va Buxoro amiriga jo‘natildi. Amir bu loyihani maqullashga majbur bo‘ldi va 1894-yildan boshlab amirlik chegara punktlarida rus bojxonalarini tashkil etishga qaror qilindi.

Buxoro amirligini rus bojxona tizimiga kiritish to‘grisidagi qonun 1894-yil 6-iyulda Rossiya imperatori Nikolay II (1894-1917 yy) tomonidan “O‘rta Osiyoda bojxona qismi” qonunini imzolashi bilan qabul qilindi, rasman shu yilning 15-noyabrdan kuchga kirgan.[5] 1895-yilga kelib Karki, Kelif, Cho‘chqa-guzar, Patta-Hisor, Ayvaj, Panj, Bassargin, Chubek, Saroy, Bagarak bojxonalarini ish boshladi. 1895-yil 1-iyuldan rus-afg‘on chegarasidagi savdoni nazorat qilish, Rossiya imperiyaning ta‘siriga o‘rgan. [6]

1894-yilda Cho‘chqa guzarda bojxona punkting ochilishi bilan Buxoro-afg‘on chegarasidagi savdo-sotiq yo‘li Rossiya savdo punkti orqali o‘tib, Rossiya Amudaryoning kechuviga qulay punktlarda Kerki, Kelif, Ayvaj bojxona punktlarini tashkil etgan. [7] Bundan ko‘rinadiki aynan shu davrdan boshlab Buxoro-Afg‘oniston savdo yo‘llari nazorati, savdodan undirilgan boj to‘lovlari Rossiya imperiyasi ixtiyoriga o‘tib, to‘lib Rossiyaning manfaatlariga bo‘ysuntirilgan.

Ma‘lumotlarning birida afg‘on savdogarlari chegarada tashkil etilgan rus bojxonasiga uchramay, Buxoro amirligi yerlariga o‘tishga harakat qilganliklari, biroq bu paytda ruslar Amudaryoning Panj irmog‘idan o‘tish uchun 5 %li bojxona xizmatini tashkil etganliklari, afg‘onlar bunga amal qilmaganliklari uchun 1895-yili 38 ta afg‘on savdogari nolegal yo‘l orqali o‘tayotganda ushlab qolinib, ulardan 33048 so‘mlik mahsulot musodara qilingan.

1895-yilda 700 pud kunjut urug'iga 5 foizdan boj solig'i, ya'ni 52 rubl olingan bo'lsa, afg'onlar undan 150 rubl boj solig'i olgan. Savdo aylanmasi tushib ketgan. 1894-1895-yillarda Buxoroda Afg'onistonga 1.500.000 rubl miqdorida mahsulot olib chiqilgan bo'lsa shundan 200-300 ming so'mlik molning qiymati bevositida amirlikda ishlab chiqarilgan bo'lsa, qolgan qismi rus manufakturasi mollari bo'lib, ular orasida gazlama, cho'yan qozon, temir, oq qand, shakar va attorlik mollari hissi ko'proq bo'lgan. [8]

Habibullaxon davrida 1902-yilda Rossiya Kushka orqali yangi bojxona tashkil etilgan. Afg'onlar bir tuyaga 250-350 hind rupiyasi miqdorida mahsulot o'rtib o'tgan (rus pulida 90-120 so'm) ruslar sanoat mahsulotlarini mumkin qadar Afg'onistonga ko'proq o'tkazishga xarakat qilganlar. Buxoro amirligi orqali rus tovarlarining Afg'onistonga arzon o'tishini bilgan Rossiya moliya vazirligi 1891-1901-yillarda Buxoro hududi orqali o'tkazilgan har pud mahsulot uchun Buxoro amirligi xazinasiga 1,50 tiyindan 1,75 tiyinchacha boj to'lab turishi belgilangan bo'lsada biroq, rus savdogarlari bunga hamma vaqt ham amal qilaganlar. [9] Rossiya savdogarlaridan olingan boj Moskva xazinasiga tushgan.

Buxoro amirligi Rossiya bojxona tizimiga kiritilganidan so'ng, Afg'oniston bilan savdo-sotiqni imperiya hukumati to'la o'z nazoratiga olish chora-tadbirlarini ko'rgan. Savdo-sanoat, ichki ishlar va harbiy va moliya vaziriga savdo-sanoat palatasi tomonidan yo'llargan bildirishnomalarda Afg'oniston bilan tovarlarga nisbatan boj miqdorini yangidan hisoblab chiqish, bu mamlakatdan sotib olinadigan paxta, qorako'l, lapis lazuli, go'sht va non mahsulotlariga boj belgilashga ushbu tovarlarga Rossiya imperiyasi hududlari muhtojligi hisobga olish masalasi kun tartibiga qo'yilgan. [10] Ayrim hukumat ma'murlari yuqorida ko'rsatilgan Afg'oniston orqali keladigan tovarlarga boj mutlaqo joriy etmaslik talabini ilgari surgan. Afg'oniston bilan savdoda tovarlarga boj tariflarini ko'tarish bu mamlakat orqali savdo-sotiqni, import va eksportni sekinlashishiga olib kelishi oxir-oqibatda Tovar ayrboshlash jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi nazarda tutilgan. Afg'onistondan keladigan barcha hunarmandchilik mahsulotlaridan, charm, poyabzal, jun chakmon, matolar qo'ygani uchun eng kam boj olish orqali bu mamlakatni Rossiya bozoriga qaram qilish maqsadi ko'zlangan. [11] Rossiya hukumati Afg'onistonda paxta yetishtirishni rag'banlantirish, arzon paxta tolasi xarid qilish, ko'proq bu mamlakatdan paxta xomashyosini kiritish chorasini izlagan. Afg'oniston Turkiston singari imperiyaning muhim paxta xomashyosi bazasi bo'lishi rejalashtirilib, 1911-yildan Turkiston bojxona okrugi boshlig'i taklifi bilan 1 pud kiritiladigan afg'on paxtasiga eng kam boj olish ya'ni 20 tiyin yagona boj tartibi joriy etilgan. [12] Afg'oniston iqtisodiy imkoniyatlaridan kengroq foydalanishda Rossiyaga 1907-yildagi rus-ingliz shartnomasi xalaqit berardi. Ushbu shartnoma shartlaridan biri Rossiya imperiyasi afg'on shaharlarida konsullik (vakolatxona)lar ochish huquqidan mahrum etilgandi. Shu sababli Rossiya Afg'oniston iqtisodiyotiga kirib borishning asosiy vositasi sifatida afg'on mollari importiga boj tariflarini pasaytirish, afg'onlarning qorako'l teri va paxta va yangi bozorlari qidirishlari oldini olish, Afg'oniston amiri bilan iliqlik munosabatlarda bo'lish, bu mamlakatda savdo agentlik (ayg'oqchilik)lari tashkil etish kabi maqsadli yo'llardan bordi. [13]

Istiqbolli vazifalarni amalga oshirishda 1894-1910-yillarda afg'on-Rossiya savdosidagi bojxona tarifi, shuningdek, bojxona nazorati va bojxona boshqarmasi, Turkiston bojxona okrugi

kabilar faoliyati qoniqarsiz ekanligi hukumat tomonidan e'tirof etilgan. Shu sababli 1911-yilda Afg'oniston chegarasi uchun bojxona yangi ta'rifini ishlab chiqib, uni imperiya poytaxti Sankt-Peterburgda savdo-sanoat, moliya, harbiy, ichki, dehqon va yer mulklari vazirliklari qo'shma yig'ilishida muhokama qilish taklifi ilgari surilgan. [14]

Xulosa (Conclusion)

Ta'kidlash joizki, Buxoro amirligi rus hukumati Afg'oniston uchun mukammal, yagona bojxona tartib-qoidalarini ishlab chiqa olmadi. Ushbu holatga esa, Rossiya savdogarlarining Buxoro savdo-sotiq vakillari bilan o'zaro munosabatlaridagi ziddiyatlar, noqonuniy soliq yig'implari, Afg'oniston masalasida rus-ingliz ziddiyati, afg'on savdogarlaridan ayrim hollarda chegarada olinadigan qo'shimcha boj soliqlari kabi ko'pdan-ko'p omillar o'z ta'sirini ko'rsatdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Maqsd, B. (2021). Buxoro bozorlari. *panjakent-2021. treasury of.*
2. Beshimov, M. (2020). BERUNIY "QADIMGI XALQLARDAN QOLGAN YODGORLIKLAR" ASARINING AHAMIYATI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 6(2).*
3. Beshimov, M. (2021). ТАРИХ ЎҚИТИШ МЕТОДЛАРИ ВА УЛАРИНИНГ ТУРКУМЛАНИШИ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 6(6).*
4. Beshimov, M. (2022). ABDULVAHID MUNZIM-ENLIGHTENED POET, STATE AND PUBLIC FIGURE. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 2(6), 52-56.*
5. Бешимов, М. К. (2022). MUNZIM ZAMONDOSHI AYNII XOTIRALARIDA: Beshimov Maqsd Komilovich, Buxoro tarixi kafedrasida o'qituvchisi, Buxoro Davlat Universiteti. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (6), 15-17.*
6. Beshimov, M. (2022). MANG 'ITLAR DAVRIDA BUXORODA MADANIY HAYOT (me'morchilik, adabiyot va san'at). *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 20(20).*
7. BESHIMOV, M. (2022). Amir Said Alimkhan and Young Bukhara residents. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 2(2), 78-83.*
8. Beshimov, M. (2021). Mang'itlar davrida Buxoroda madaniy hayot. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 7(7).*
9. Beshimov, M. (2022). ABDULVAHID MUNZIM-ENLIGHTENED POET, STATE AND PUBLIC FIGURE. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 2(6), 52-56.*
10. Rajabov, O. I. (2022). HISTORY OF FORTRESS OF MAKHMUD TOROBI. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 2(6), 50-54.*

11. Rajabov, O. (2021). CHOR BAKR TARIXIY ME'MORIY MAJMUASI XUSUSIDA. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 8(8).
12. Iskandarovich, R. O. (2022). Historical Architectural Complex of the Chor (Pers. Four) Bakr Ensemble. *Telematique*, 6886-6890.
13. Rajabov, O. (2020). Qizbibi va Hazrat Bibi manzilgohlari muqaddas qadamjo sifatida. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 1(1).
14. Iskandarovich, R. O. (2022). Historical Architectural Complex of the Chor (Pers. Four) Bakr Ensemble. *Telematique*, 6886-6890.
15. ISKANDAROVICH, R. O. (2021). BUKHARA ISLAMIC SCHOLARS VIII-XII CENTURIES. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(4), 42-48.
16. Iskandarovich, R. O. (2022). Historical Architectural Complex of the Chor (Pers. Four) Bakr Ensemble. *Telematique*, 6886-6890.
17. Темиров, Ф., & Умаров, Б. (2021). БУХОРО АМИРЛИҚДА ОИЛА, НИКОҲ ВА МЕРОС ҲУҚУҚИНИНГ АМАЛДА ҚЎЛЛАНИШИ. *Scientific progress*, 2(1), 1201-1207.
18. T. F., & UMIDA, X. (2022). PUBLISHING AND LIBRARY ACTIVITIES OF THE TURKESTAN JADIDS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(1), 26-31.
19. Темиров, Ф., & Исломов, Д. (2021). САДРИДДИН АЙНИЙ–ЗАМОНДОШИ ФИТРАТ ҲАҚИДА. *Scientific progress*, 2(1), 1349-1354.
20. Темиров, Ф., & Халикова, Н. (2021). БУХОРО АМИРЛИГИДА ТАШҚИ СИЁСАТ ВА ДИПЛОМАТИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИДАН. *Scientific progress*, 2(1), 1276-1282.
21. Sherzod O'ktam o'g, N. (2023). TARIXCHI OLIM PO 'LAT SOLIYEV ILMIY ME'ROSIDA TURKISTON TARIXIGA OID AYRIM MASALALAR. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(7), 1283-1290.
22. Nosirov, S. (2022). BUXORO AMIRLIGI MAORIF TIZIMIDA YANGI USUL-JADID MAKTABLARINING FAOLIYATI (S. AYNIY XOTIRALARI ASOSIDA). *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 26(26).
23. Nosirov, S. (2022). Sadriddin Ayniy asarlari buxoro inqilobini tarixini o'rganuvchi manba sifatida. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 26(26).
24. Nosirov, S. (2022). SADRIDDIN AYNIYNING 1917-1920-YILLARDAGI TARIXIY JARAYONLAR BORASIDAGI QARASHLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 26(26).
25. Nosirov, S. (2022). САДРИДДИН АЙНИЙ–АХМАД ДОНИШ ҲАҚИДА. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 26(26).
26. Mubinov Muhammadali. Foreign trade relations of the Bukhara emirate.// *EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH*. Volume 1 Issue 8, November 2021. –P.287-290.
27. Мубинов М.А. Культурные аспекты жизни и специфические качества ремесла Бухарского эмирата и русско-европейское влияние на эмират (в XIX-XX веках). *International*

Journal of Intellectual and Cultural Heritage Volume: 2 Issue: 02 | 2022 ISSN: P – 2181-2306, E – 2181-2314. –С.176-179.

28. MUBINOV M.A. Bukhara emirate at the center of trade and economic relations (based on the works travelers). // International Journal of Intellectual and Cultural Heritage Volume: 2 Issue: 06 | 2022 ISSN: P – 2181-2306, E – 2181-2314

29. Komilovich, M. B., & O'g, N. S. O. K. (2023). Abdulvahid Munzim and Young Buharans. *Telematique*, 22(01), 1182-1185.

30. Темиров, Ф., & Умаров, Б. (2021). БУХОРО АМИРЛИҚДА ОИЛА, НИКОҲ ВА МЕРОС ҲУҚУҚИНИНГ АМАЛДА ҚЎЛЛАНИШИ. *Scientific progress*, 2(1), 1201-1207.

31. T. F., & UMIDA, X. (2022). PUBLISHING AND LIBRARY ACTIVITIES OF THE TURKESTAN JADIDS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(1), 26-31.

32. Темиров, Ф., & Исломов, Д. (2021). САДРИДДИН АЙНИЙ–ЗАМОНДОШИ ФИТРАТ ҲАҚИДА. *Scientific progress*, 2(1), 1349-1354.

33. Темиров, Ф., & Халикова, Н. (2021). БУХОРО АМИРЛИГИДА ТАШҚИ СИЁСАТ ВА ДИПЛОМАТИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИДАН. *Scientific progress*, 2(1), 1276-1282.

34. Bobojonova, V. (2022). IDIOMS AND THEIR IMPORTANCE. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(6), 573-576.

35. Бобожонова, Ф. Х. (2021). БУХОРО МАДРАСАЛАРИ МАЪНАВИЯТ ДУРДОНАСИ. *Scientific progress*, 2(1), 362-366..

36. Bobojonova, F. Issues of construction, material security and organization of activities of madrasas in the Emirate of Bukhara. 2020. *B-213*.

37. Bobojonova, F. X. Bukhara madrassas are a masterpiece of spirituality. *SCIENTIFIC PROGRESS VOLUME 2 | ISSUE 1 | 2021 ISSN: 2181-1601 2021. R-362-366*.

38. Хайатовна, В. Ф. (2022). The Issues of Construction of the Bukharan Madrassas, Their Material and Organization of Their Activity. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(4), 1-11.

39. Бабаджанова, Ф. Х. (2022). БУХОРОДАГИ МИР-АРАБ МАДРАСАСИ ТАРИХИГА БИР НАЗАР. ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ, (SI-1).

40. Umarov, B. B. O. (2022). SCIENCE, EDUCATION AND CULTURE DURING THE RULE OF THE SOMANIANS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(6), 46-49.

41. UMAROV, B. (2022). ARCHITECTURE OF BUKHARA IN THE ASHTARKHANID PERIOD. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(2), 94-100.

42. Umarov B. БУХОРО ВОҲАСИ ТУРАР-ЖОЙЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.

43. BAXTISHOD, U., & ULUG'BEK, Q. Y. (2022). MS ANDREEV-THE GREAT EASTERN SCIENTIST. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 2(3), 120-123.

44. Умаров, Б. Б. (2021). НА КИСЛЯКОВ ТАДҚИҚОТЛАРИДА ЖАНУБИЙ ТОЖИКИСТОН ЭТНИК ТАРИХИ. *Scientific progress*, 1(6), 1005-1009.
45. Умаров, Б. Б. (2021). НА КИСЛЯКОВ-ПОПУЛЯРИЗАТОР МУЗЕЕВ И ИСТОРИИ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА. *Экономика и социум*, (11-2 (90)), 495-497.
46. Ravshanovich, S. D. (2022). CURRENTLY, THE PLACE OF AFGHANISTAN IN THE COMMUNICATION OF CENTRAL AND SOUTH ASIA. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(6), 55-59.
47. SHAROPOV, D. (2022). ПРАВИТЕЛЬ МАНГЫТОВ ЭМИР ХАЙДАР. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(2), 101-104.
48. Sharopov, D. R. O. G. L. (2021). ARAB XALIFALIGIDAN MUSTAQIL TONIRIYLAR DAVLATINING AJRALIB SHIQISHI. *Scientific progress*, 2(7), 817-820.
49. Qudratov Shuxrat, [05.05.2023 10:23]
50. Qudratov S. Qudratov Shuxrat БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ЕВРОПА ВА АМЕРИКА МАМЛАКАТЛАРИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
51. Qudratov Shuxrat, [05.05.2023 10:23]
52. Qudratov S. БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ҒАРБ МАМЛАКАТЛАРИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 6. – №. 6.
53. Qudratov Shuxrat, [05.05.2023 10:24]
54. Qudratov S. XIX АСР ОХИРИ ХХ АСР БОШЛАРИДА БУХОРО АМИРЛИГИДА ҚОРАКЎЛ САВДОСИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
55. Qudratov Shuxrat, [05.05.2023 10:24]
56. Qudratov S. БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ШАРҚ ХАЛҚЛАРИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИДАН //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 7. – №. 7.
57. Темиров, Ф., & Умаров, Б. (2021). БУХОРО АМИРЛИКДА ОИЛА, НИКОҲ ВА МЕРОС ҲУҚУҚИНИНГ АМАЛДА ҚЎЛЛАНИШИ. *Scientific progress*, 2(1), 1201-1207.
58. T. F., & UMIDA, X. (2022). PUBLISHING AND LIBRARY ACTIVITIES OF THE TURKESTAN JADIDS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(1), 26-31.
59. Темиров, Ф., & Исломов, Д. (2021). САДРИДДИН АЙНИЙ–ЗАМОНДОШИ ФИТРАТ ҲАҚИДА. *Scientific progress*, 2(1), 1349-1354.
60. Темиров, Ф., & Халикова, Н. (2021). БУХОРО АМИРЛИГИДА ТАШҚИ СИЁСАТ ВА ДИПЛОМАТИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИДАН. *Scientific progress*, 2(1), 1276-1282.
61. О‘МА, I-3 fond, 1-ro‘ухат, 442-yig‘ma jild, 4-varaq, 4-varaqning orqasi.
62. О‘МА, I-3 fond, 1-ro‘ухат, 442-yig‘ma jild, 5-varaq,
63. О‘МА, I-3 fond, 1-ro‘ухат, 442-yig‘ma jild, 5-varaq.
64. О‘МА, I-3 fond, 1-ro‘ухат, 442-yig‘ma jild, 5-varaqning orqasi.

65. Akhmadov A.A., Orziyev M.Z. The second world war and the unopened afghan front. // Scientific reports of Bukhara State University. –2020. №3. –С. 243-249.
66. Ahmadjon Asror o'g'li Ahmadov Afg'oniston va Buxoro amirligi diplomatik aloqalari (XVIII-XIX asrlar) // Scientific reports of Bukhara State University. –2029. №2. –С. 226.
67. Аҳмадов Аҳмаджон Асрор ўғли. Бухоро амирлиги ва Афғонистон дипломатик ва элчилик алоқалари ва Россия империяси ҳукуматининг таъсири // Journal of Advanced Research and Stability SSN: 2181-2608 [www.https://sciencebox.uz/index.php/jars/article/view/1401](https://sciencebox.uz/index.php/jars/article/view/1401)
68. Akhmadjon A. A. THE ROLE OF AFGHANISTAN IN DIPLOMACY OF BUKHARA EMIRATE (XVIII-XIX CENTURIES) //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 3. – №. 2. – С. 226-230.
69. Akmalovna Q. G., Asror A. A. Formation of Religious Ceremonies //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY. – 2023. – Т. 4. – №. 3. – С. 167-172.
70. Asror o'g'li A. A. History of Afghanistan-Bukhara Relations in the Process of Incorporation of Bukhara Emirate into Russian Customs System //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – Т. 3. – №. 11. – С. 339-342.
71. Ҳайитов Ш., Аҳмадов А. БУХОРО АМИРЛИГИДА РУС-ТУЗЕМ МАКТАБИНИНГ ОЧИЛИШИ ВА ФАОЛИЯТИ ТАРИХИДАН (АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРИ АСОСИДА) //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 3. – С. 8-13
72. Темиров, Ф., & Умаров, Б. (2021). БУХОРО АМИРЛИҚДА ОИЛА, НИКОҲ ВА МЕРОС ҲУҚУҚИНИНГ АМАЛДА ҚЎЛЛАНИШИ. *Scientific progress*, 2(1), 1201-1207.
73. Т. F., & UMIDA, X. (2022). PUBLISHING AND LIBRARY ACTIVITIES OF THE TURKESTAN JADIDS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(1), 26-31.
74. Темиров, Ф., & Исломов, Д. (2021). САДРИДДИН АЙНИЙ–ЗАМОНДОШИ ФИТРАТ ҲАҚИДА. *Scientific progress*, 2(1), 1349-1354.
75. Темиров, Ф., & Халикова, Н. (2021). БУХОРО АМИРЛИГИДА ТАШҚИ СИЁСАТ ВА ДИПЛОМАТИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИДАН. *Scientific progress*, 2(1), 1276-1282.